

ABSTRAK

Keberkesanan dakwah melalui kelas agama atau majlis taklim telah menyebabkan berlakunya pertambahan pengetahuan dan penghayatan keagamaan di kalangan masyarakat. Salah satu sebab berjaya sebuah majlis taklim adalah pengurusan yang baik dalam pelaksanaan aktiviti. Disertasi yang bertajuk *Pengurusan Majlis Taklim Di Provinsi Sumatera Selatan: Kajian Dari Aspek Persepsi Guru Agama* ini mempunyai objektif untuk mengenal pasti pengurusan majlis taklim di Provinsi Sumatera Selatan; dan pandangan guru agama terhadap amalan-amalan pada fungsi pengurusan, seperti perancangan, pengorganisasian, pelaksanaan, dan kawalan dalam aktiviti dakwah pada majlis taklim; serta mengetahui masalah-masalah dalam pengurusan majlis taklim. Kajian ini dilaksanakan di 5 kabupaten/kota dalam Provinsi Sumatera Selatan dengan responden seramai 92 orang guru agama. Metodologi yang digunakan dalam kajian ini adalah soal selidik, temu bual dan pemerhatian. Kajian ini mendapati bahawa pengurusan majlis taklim di Sumatera Selatan dikelola oleh Kementerian Agama kabupaten/kota di wilayah Provinsi Sumatera Selatan. Majoriti majlis taklim di wilayah kajian dilaksanakan di masjid, dan mereka yang menghadiri aktiviti majlis taklim kebanyakannya dari golongan perempuan. Menurut pandangan guru agama, fungsi-fungsi pengurusan di majlis taklim telah dilaksanakan dengan baik atau memuaskan. Meskipun, masih terdapat majlis taklim yang belum dikelola dengan pengurusan yang baik. Masalah utama dalam pengurusan majlis taklim berasaskan persepsi guru agama adalah kewangan yang terhad, kurangnya sumber modal insan yang berkemahiran dalam bidang pengurusan dan rendahnya sokongan dari persekitaran.

ABSTRACT

The effectiveness of da'wah through religious class or majlis taklim has caused the increase of religious knowledge and appreciation in the community. One of the main reasons of the successful of a majlis taklim was a good management implemented in its activities. This dissertation, entitled Management of Majlis Taklim in South Sumatera Province: A Study on Perception of Religious Teachers has three objectives: to identify management of majlis taklim in South Sumatra; to identify the views of religious teachers on practices in management functions, such as planning, organizing, actuating, and controlling activities of da'wah in majlis taklim; and to recognize problems in the management of majlis taklim. This study was conducted in five regencies / cities in South Sumatra, with a total of 92 respondents were religious teachers. Methodologies used in this study were questionnaires, interviews and observations. The study found that the management of majlis taklim in South Sumatra was organized by the Ministry of Religion of Regencies in South Sumatra Province. Majority of majlis taklim in regions of study was conducted in the mosque, and those who attended the majlis taklim activities were mostly female group. According to the views of religious teachers, management functions in the majlis taklim were performed well or satisfactory. However, there are still some of majlis taklim were not organized by good management. The main problems in the management of majlis taklim based on the perception of religious teachers are limited finance, lack of skilled human resources in the field of management and low support from their environment.

PENGHARGAAN

Segala pujian dan kesyukuran ke hadrat Allah SWT, Tuhan semesta alam. Atas inayah dan rahmatNya disertasi ini dapat disempurnakan. Selawat dan salam ke atas junjungan besar baginda Rasulullah SAW serta ahli keluarga dan para sahabat, tabi'en, tabi' tabi'en dan penerus perjuangannya hingga akhir zaman. Semangatnya dakwahnya yang tak mengenal lelah semoga menjadi inspirasi bagi para juru dakwah dakwah masa kini.

Jutaan penghargaan dan terima kasih ditujukan kepada Dr. Fakhrol Adabi bin Abdul Kadir selaku penyelia disertasi ini. Segala tunjuk ajar, buah fikiran, bimbingan, sumbangan ide serta motivasi banyak membantu penulis menyiapkan disertasi ini. Sekalung penghargaan juga ditujukan kepada semua pensyarah Akademi Pengajian Islam khususnya Prof. Dr. Ab Aziz Mohd Zin dan Encik Roslan Mohamad Pensyarah Jabatan Dakwah dan Pembangunan Insan yang telah memberikan tunjuk ajar, buah pikiran, bimbingan, kritikan dan penilaian selama mengikuti pengajian di Akademi Pengajian Islam Univesiti Malaya.

Terima kasih kepada Kepala Kantor Wilayah Kementerian Agama Provinsi Sumatera Selatan kerana telah memberi izin kepada penulis untuk melakukan penyelidikan ini. Segala bantuan dan kerjasama seluruh pihak, amat dihargai oleh penulis. Ucapan terima kasih juga kepada seluruh Kepala Kantor Departemen Agama Kabupaten / Kota dan seluruh guru agama Islam di wilayah Provinsi Sumatera Selatan yang telah memberikan kerjasama dan maklumat tentang penyelidikan ini.

Seuntai kalung penghargaan kutujukan buat Bonda tercinta atas doa yang tak pernah henti dikirimkan. Buat istriku tersayang Dona Anggraini yang tidak pernah mengeluh, sentiasa menemani meski hanya lewat telefon, memberi perangsang, dorongan dan semangat kepada penulis sepanjang penulisan ini berlangsung. Istimewa untuk permata hati dua orang calon mujaddid dan mujahid Islam masa hadapan Ahmad Sulthan Al-Fatih dan Ahmad Husain Al-Abid mari kita bersama-sama memperjuangkan dakwah Islam.

Penghargaan yang istimewa kepada para sahabat-sahabat satu perjuangan yang sama-sama bertungkus lumus menselesaikan sarjana ini Azizul bin Hazman, Wan Yusnee, Sukhri bin Sulaiman, Masmirah, dan Amran yang banyak membantu dan menyumbangkan ide kepada penulis. Teristimewa Kak Syuryadi dan Keluarga yang telah memberikan jalan berupa doa dan semangat bagi melanjutkan pengajian di Universiti Malaya beserta kawan-kawan di Mutiara Damansara, *halaqah-halaqah* ilmiah di Surau Mutiara Damansara menjadi semangat menyelesaikan penyelidikan ini.

Akhir kata, ucapan terima kasih khusus ditujukan kepada individu yang terlibat sama ada secara langsung mahupun tidak dalam membantu penulis menghasilkan disertasi ini. Segala budi baik yang diberikan akan sentiasa dikenang. Semoga keikhlasan beroleh kurniaan dari Allah SWT.

Wassalam

ALI MURSYI ABDUL RASYID

Jabatan Dakwah dan Pembangunan Insan,
Bahagian Pengajian Usuluddin,
Akademi Pengajian Islam,
Universiti Malaya,
Kuala Lumpur

Mutiara Damansara
Blok H-1-13
Jl.PJU 7/15 B
Desa Mutiara, PJ
Selangor

ISI KANDUNGAN

HALAMAN HADAPAN	i
HALAMAN JUDUL	ii
PERAKUAN KEASLIAN PENULISAN	iii
ABSTRAK	iv
<i>ABSTRACT</i>	v
PENGHARGAAN	vi
ISI KANDUNGAN	viii
SENARAI JADUAL	xi
SENARAI RAJAH	xiii
SENARAI KEPENDEKAN	xiv
PANDUAN TRANSLITERASI	xvi
BAB I PENDAHULUAN	1
1.1 Pengenalan	1
1.2 Latar Belakang Masalah	3
1.3 Pernyataan Masalah	5
1.4 Objektif Kajian	6
1.5 Kepentingan Kajian	6
1.6 Skop Kajian	7
1.7 Kajian-Kajian Lepas	8
1.8 Huraian Istilah	17
1.8.1 Pengurusan	17
1.8.2 Majlis Taklim	18
1.8.4 Provinsi Sumatera Selatan	18
1.8.5 Guru Agama	19
1.9 Metodologi Kajian	19
1.9.1 Reka Bentuk Kajian	19
1.9.2 Kawasan Kajian	19
1.9.3 Kaedah Pengumpulan Data	20
1. Penyelidikan Perpustakaan	21
2. Penyelidikan Lapangan	21
a. Temu Bual	22
b. Observasi	22
c. Soal Selidik	23
d. Populasi dan Persampelan	24
1.9.4 Analisis Data	25
1.10 Sistematika Penulisan	26
BAB II PENGURUSAN MAJLIS TAKLIM	28
2.1 Konsep Pengurusan	28
2.1.1 Pengertian Pengurusan	28
2.1.2 Prinsip-Prinsip Pengurusan	31
2.1.3 Fungsi-Fungsi Pengurusan	37
2.2 Majlis Taklim	45
2.2.1 Pengenalan Majlis Taklim	45
2.2.2. Fungsi dan Matlamat Majlis Taklim	47
2.3 Pengurusan Majlis Taklim	48
2.3.1 Matlamat Pengurusan Majlis Taklim	48
2.3.2 Unsur-unsur Majlis Taklim	50

BAB III GURU AGAMA DAN PENGURUSAN MAJLIS TAKLIM DI PROVINSI SUMATERA SELATAN	62
3.1 Pengenalan Sumatera Selatan	62
3.1.1 Islam di Sumatera Selatan	65
3.1.2 Dakwah di Sumatera Selatan	67
1) Dakwah di Istana	69
2) Dakwah di Daerah-daerah	71
3) Dakwah di Madrasah/Pondok Pesantren	74
4) Dakwah di Majelis Taklim	75
3.1.3 Pengurusan Majelis Taklim di Sumatera Selatan	77
3.2 Guru Agama Islam di Sumatera Selatan	83
3.2.1 Pengenalan	83
3.2.2 Fungsi dan Matlamat Guru Agama	85
3.3 Usaha-usaha Guru Agama Islam dalam Pengurusan Majlis Taklim di Sumatera Selatan	85
3.3.1 Perancangan Majelis Taklim	87
3.3.2 Pengorganisasian Majelis Taklim	88
3.3.3 Pelaksanaan Majelis Taklim	89
3.3.4 Kawalan Majelis Taklim	90
3.4 Masalah-Masalah dalam Pengurusan	91
3.4.1 Terhadapnya Kewangan	91
3.4.2 Kurangnya Kemahiran dalam Bidang Pengurusan	92
3.4.3 Kurangnya Sokongan dari Persekutaran	92
3.4.4 Tidak Wujudnya Kerjasama Antara Pengurus dan Jemaah	93
3.4.5 Perbezaan Pemikiran dan Mazhab Keagamaan	93
3.4.6 Kurangnya Bersungguh-sungguh Dalam Menuntut Ilmu	92
 BAB IV HASIL KAJIAN DAN ANALISA DATA	 95
4.1 Pendahuluan	95
4.2 Maklumat Demografi Responden	97
4.3 Maklumat Tempoh Kerja Responden dan Aktiviti di Majelis Taklim	99
4.4 Pandangan Terhadap Pengurusan Majelis Taklim di Sumatera Selatan	104
4.5 Pandangan Terhadap Amalan-Amalan dalam Fungsi-Fungsi Pengurusan Majlis Taklim	107
4.5.1 Pandangan Terhadap Perancangan Aktiviti Majelis Taklim	107
4.5.2 Pandangan Terhadap Pengorganisasian Aktiviti Majelis Taklim	111
4.5.3 Pandangan Terhadap Pelaksanaan Aktiviti Majelis Taklim	115
4.5.4 Pandangan Terhadap Kawalan Aktiviti Majelis Taklim	118
4.5.5 Kesimpulan	122
4.6 Analisa Terhadap Masalah-Masalah dalam Pengurusan Majelis Taklim	124
4.6.1 Terhadapnya Kewangan	124
4.6.2 Kurangnya Sumber Modal Insan di Majelis Taklim Yang Mempunyai Kemahiran dalam Bidang Pengurusan	125
4.6.3 Kurangnya Sokongan dari Persekutaran	125
4.6.4 Tidak Wujudnya Kerjasama Antara Pengurus dan Jemaah	126
4.6.5 Perbezaan Pemikiran dan Mazhab Keagamaan Antara Jemaah	127
4.6.6 Kurangnya Kesungguhan Jemaah	127
4.6.7 Kesimpulan	128

BAB V PENUTUP	130
5.1 Pengenalan	130
5.2 Kesimpulan	130
5.3 Saranan	132

BIBLIOGRAFI	136
--------------------	-----

LAMPIRAN-LAMPIRAN

Lampiran 1	Soalan dan Jawapan Responden
Lampiran 2	Senarai Nama Guru Agama
Lampiran 3	Contoh Borang-Borang Yang Digunakan Guru Agama
Lampiran 4	Borang Soal Selidik
Lampiran 5	Borang Temu Bual

SENARAI JADUAL

Jadual 3.1	Contoh Kurikulum Majlis Taklim	79
Jadual 3.2	Perbandingan Jumlah Masjid dan Majlis Taklim di 5 Wilayah Kajian	83
Jadual 4.1	Taburan Responden Mengikut Jantina, Umur dan Taraf Perkahwinan	98
Jadual 4.2	Taraf Pendidikan Guru Agama Islam	99
Jadual 4.3	Maklumat Masa Kerja Responden	101
Jadual 4.4	Aktiviti Guru Agama di Majlis Taklim	103
Jadual 4.5	Pandangan Responden Terhadap Pengurusan Majlis Taklim Secara Am	106
Jadual 4.6	Melaksanakan Penyelidikan Sebelum Membimbing Majlis Taklim	108
Jadual 4.7	Melaksanakan Mesyuarat Dengan Tokoh-Tokoh Agama dan Masyarakat	109
Jadual 4.8	Majlis Taklim Mempunyai Visi Dan Misi Secara Tertulis	110
Jadual 4.9	Majlis Taklim Mempunyai Jadual Pelaksanaan Aktiviti	110
Jadual 4.10	Majlis Taklim Mempunyai Susunan Pengurus-pengurus Organisasi	112
Jadual 4.11	Mengorganisasi Petugas-Petugas Pada Setiap Aktiviti Majlis Taklim	113
Jadual 4.12	Pengurus-Pengurus Membuat Hebahan dan Jemputan Bagi Meramaikan Jumlah Jemaah Yang Hadir	114
Jadual 4.13	Majlis Taklim Telah Mempunyai Sarana-Sarana Penyokong Aktiviti di Majeis Taklim	115
Jadual 4.14	Pelaksanaan Aktiviti Majlis Taklim Berlari Sesuai Dengan Waktu Yang Telah Dirancang	116
Jadual 4.15	Pengurus Telah Berusaha Dengan Sungguh-Sungguh Dalam Mensokong Jemaah Untuk Aktif di Majlis Taklim	116
Jadual 4.16	Wujudnya Aktiviti Tanya Jawab dan Diskusi Dalam Pelaksanaan	117
Jadual 4.17	Para Jemaah Telah Berpuas Hati Terhadap Pelaksanaan	118
Jadual 4.18	Wujudnya Mesyuarat Rutin Setiap Bulan	119
Jadual 4.19	Majlis Taklim Mempunyai Arkib/Data Tentang Kumpulan Ceramah atau Isi Kandungan	120

Jadual 4.20	Mempunyai Catatan Tentang Kehadiran Jemaah Pada Setiap Aktiviti Majlis Taklim	121
Jadual 4.21	Membuat Laporan Kepada Kementerian Agama Kabupaten/Kota	122
Jadual 4.22	Nilai Min Soalan 1-16 D Amalan-Amalan dalam Fungsi-Fungsi Pengurusan	123
Jadual 4.23	Kewangan yang Terhad	125
Jadual 4.24	Kurangnya Sumber Modal Insan di Majlis Taklim yang Berkemahiran Dalam Bidang Pengurusan	125
Jadual 4.25	Kurangnya Sokongan dari Persekitaran	126
Jadual 4.26	Tidak Wujudnya Kerjasama Antara Pengurus dan Jemaah	126
Jadual 4.27	Perbezaan Pemikiran dan Mazhab Keagamaan Antara Jemaah	127
Jadual 4.28	Kurangnya Kesungguhan Jemaah	127
Jadual 4.29	Nilai Min Masalah-Masalah dalam Pengurusan Majlis Taklim	128

SENARAI RAJAH

Rajah 1	Proses Pengurusan	29
Rajah 2	Taburan Peratusan Responden Guru Agama di Wilayah Kajian	97

SENARAI KEPENDEKAN

BAPPENAS	Badan Perencanaan Pembangunan Nasional
Bil.	Bilangan
Cet.	Cetakan
CV	<i>Comanditaire Venootschap</i>
Diklat	Pendidikan dan Latihan
dll	dan lain-lain
Dr	Doktor
Drs	Doktorandus
H	Hijrah
h.	Halaman.
IAIN	Institut Agama Islam Negeri
Ibid.	Ibidem bermaksud rujukan sama dengan yang disebut diatas.
JAKIM	Jabatan Kemajuan Islam Malaysia
JAM'YIAH	Jam'iyah Dakwatul Islamiyah
JIM	Jamaah Islah Malaysia
Juz.	Juzuk
K.H	Kyai Haji
KEP	Keputusan
Litbang	Penelitian dan Pengembangan
M	Masehi
m.	Meninggal Dunia
M.Pd.I	Master Pendidikan Islam
MK.WASPAN	Menteri Negara Koordinator Bidang Pengawasan Pembangunan dan Pendayagunaan Aparatur Negara
MUI	Majlis Ulama Indonesia
NIP	Nombor Induk Pegawai

No.	Nombor
OHP	<i>Overhead projector</i>
Op.cit.	opera citato
PAF	Penyuluh Agama Fungsional
PAH	Penyuluh Agama Honorer
Penamas	Pendidikan Agama Islam pada Masyarakat dan Pemberdayaan Masjid
PERKIM	Pertubuhan Kebajikan Islam Malaysia
PERPU	Peraturan Pemerintah Pengganti Undang-Undang
PNS	Pegawai Negeri Sipil
Prof.	Profesor
PT	Perseroan Terbatas
RA	<i>Raḍiyallāhu 'Anhu</i>
RPJMN	Rencana Pembangunan Jangka Menengah Nasional
S.Ag	Sarjana Agama
SAW	<i>Ṣalla Allāh `alayhi wa Sallam</i>
Sdn. Bhd.	Sendirian Berhad
SPSS	<i>Statistical Package for Social Science</i>
SWT	<i>Subḥāna wa Ta`āla</i>
t.p	Tanpa penerbit.
t.t	Tanpa tahun / tarikh
t.t.p	Tanpa tempat penerbit
terj.	Terjemahan
UI	Universiti Indonesia
UIN	Universiti Islam Negri
UU	Undang-Undang
YPEIM	Yayasan Pembangunan Ekonomi Islam Malaysia

PANDUAN TRANSLITERASI

	<u>Konsonan</u>	<u>Vokal</u>
أ	A, ’	
ب	B	
ت	T	
ث	Th	
ج	J	
ح	H	
خ	Kh	
د	D	
ذ	Dh	
ر	R	
ز	Z	
س	S	
ش	Sh	
ص	S	
ض	D	
ط	T	
ظ	Z	
ع	’	
غ	Gh	
ف	F	
ق	Q	
ك	K	
ل	L	
م	M	
ن	N	
و	W	
ه	H	
ي	Y	
		Panjang
		آ = Ā
		أو = ū
		إي = ī
		Pendek
		=a
		=i
		=u
		Diftong
		او=aw
		إي=ay
		Gandaan
		ي=iy/i
		و=uww